

רבד הזהב

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת משפטים תש"פ

ומביאים לבאר בשם החת"ס דאינו דומה רעב לחולה, ומשום דרעב כך הוא דרך טבע הבריאה שכל מי שאינו אוכל נשאר רעב, משא"כ חולי הוא עונש מהקב"ה, וס"ד שאסור לבקש רפואות. עוד נראה לבאר, דהנה הרמב"ן בפרשת בחוקותי (כ"ז. י"א) כתב אבל הדרוש השם בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם אחר שהבטיח (שמות כ"ג. כ"ה) וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, ומבואר מדבריו שאם כולם היו בוטחים בהקב"ה לא היה מחלות, ומעתה מבואר היטב מה שכתב רש"י דגזו את ספר הרפואות כדי שיבטחו בה', דאם כולם היו בוטחים בה' לא היה כלל מחלות, וכנ"ל מהרמב"ן.

וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים (כ"א. כ"ב) פירש רש"י בפלילים על פי הדיינים, וצ"ע מ"ט רק כאן כתוב "ונתן בפלילים", דהיינו ע"פ הדיינים, ולא כתוב כן בשאר ההכאות, וביאר הגר"י דהנה דרשינן אם לא יהיה אסון ענש יענש, אבל אם יהיה אסון לא יענש משום דקל"מ, אולם גם בקל"מ יש לו לשלם לצאת ידי שמים, ולכן כתוב דאם יהיה אסון ישלם ע"פ הדיינים, אבל אם לא יהיה אסון אינו מחוייב ע"פ הדיינים אבל שפיר מחוייב לצאת ידי שמים.

ענוש יענש (ש)

פירש רש"י ענוש יענש לשלם דמי ולדות לבעל ע"כ. מבואר שאדם שהכה עובר משלם דמי ולדות, וה"מ אדם שהכה, אבל בהמה שהרגה פטור מלשלם דמי ולדות כמבואר בב"ק (דף מה. ט), וצ"ב הטעם שבהמה לא ישלם עכ"פ משום חבלה, [ואף אם אינו שייך לבעל, מ"מ יהא שייך לאשה], ומבואר בזה שעובר אינו נפש ולא שייך בו חבלה, וצ"ע שהרי אדון שסימא את עובר שפחתו, העובר יוצא לחירות, ולא אמרינן דעדיין אינו נפש, ועיין במקנה בקידושין (דף כד. ט), ואולי יש ליישב עפ"י דבריו.

עין תחת עין (כ"א. כ"ד)

פירש רש"י נתן לו דמי עינו ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל ע"כ. בגמ' שם איתא "עין תחת עין ממון", וכתב הגר"א דהוא מרומז בפסוק, דהאותיות שלאחר האותיות של המילה "עין" הם האותיות "כסף", דאחר עי"ן פ"א, ואחר יו"ד כ"ף, ואחר נו"ן סמ"ך.

חמשה בקר וגו' (כ"א. ל"ז)

פירש רש"י אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות, שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתיפו משלם חמשה, שה נושא על כתיפו משלם ארבעה הואיל ונתבזה בו ע"כ. וצ"ב מנלן שהבזיון של שה שוה שה אחד, והרי אין לזה תשלום קבוע דהכל לפי המבייש והמתבייש, [קושיא זו שמעתי ממרן הגר"א שד' צ"ל, ושוי"ר שיש מביאים כן בשם הגר"ח, ויש בשם הגר"י], ותיירצו דמזה שהסכים להתבזות בשביל זה מוכח שהבושה שוה לו כשווי שה. ונראה ד"ל דגם אם הבושה שוה לו יותר משה, מ"מ לא יגיע לו תשלום על כך, דהרי גנב דבר בשווי של שה, ומה שנתבייש יותר אין זה סברא שינכו לו מהחיוב, דהרי הוא בייש את עצמו לדעת, וכמו שיקנה מדעת חפץ ביותר משווי, דודאי אינו יכול לבקש חזור, כיון דאיבד את הכסף מדעתו.

והנה איתא ביומא (דף כב. ב) דדוד המלך נענש על מעשה דבת שבע תשלומי ארבעה [כמו כבשת הרש] ונענש בילד, אמנון תמר ואבשלום, וגם נצטרע, וכתב המהרש"א שם דמה שנצטרע היינו משום דהא דחייב ד' היינו חוץ מהקרן, והצרעת היה הקרן ועוד ד' ילדים, ודבריו צ"ע דהא תשלומי ארבעה הוא יחד עם הקרן, ומאי טעמא דוד התחייב ארבעה חוץ מקרן, וצ"ע.

והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים (כ"ב. כ"ג)

פירש רש"י ממשמע שנאמר והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים, אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשים צרות כאלמנות חיות שלא יהו עדים למיתת בעליהן ותהיין אסורות להנשא

ואם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי (כ"א. ה')

בקידושין (דף כב. ב) דרשינן מאם אמר דבעינן שיאמר וישנה, והנה איתא בחז"ל (תנחומא ואתחנן ד') שכשמשא ביקש מהקב"ה להכנס לארץ ישראל אמר "אהבתי את אדוני" הקב"ה, "את אשתי" התורה, "ואת בני" כנסת ישראל, "לא אצא חפשי", וכתב המהר"ל דיסקין (פרשת ואתחנן) דמרומז כן בפסוק, "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", דהנה העבד צריך לומר ב' פעמים אהבתי את אדוני וכנ"ל, ולכך אמר לו הקב"ה אל תוסף, שלא יאמר כן פעם שניה.

והגישו אל הדלת או אל המזוזה (כ"א. ו')

ברש"י בסוטה (דף נ. ט) משמע דנרצע על דלת ב"ד, וכ"כ בחזקוני דהוא בשער ב"ד, וכמו שכתוב "והוצאת את האיש ההוא אל שעריך וכו' למען ישמעו ויראו", ה"נ הכא שהודיע שממשיך בעבודתו עד היובל, ומקור דבריו הוא ממסכת עבדים, וע"ע בפירוש מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שם (קנין פירות ע"ח).

ושמעתי להעיר דהחזקוני כתב דהטעם שיש לרצוע על הדלת כדי שיהא ניכר שהרציעה בדלת שוה לרציעת העבד, דע"י העבד לא יוכל לברוח ולא יוכל לערער על עבד אחר, ובפשטות הוא דוקא אם רוצעו בביתו, דע"י ניכר שהוא עבדו, וסותר לדבריו דנרצע בשער ב"ד וצ"ע. ובעיקר דבריו יל"ע אם כוונתו שעושים חור בדלת או שעושים סימן.

ורצע אדניו את אזנו במרצע (ש)

פירש רש"י ומה ראה אוזן להרצע מכל שאר איברים שבגוף, אמר ריב"ז אוזן זו ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע ע"כ. וצ"ע דבהר סיני "לא תגנוב" קאי בגנוב נפשות, וכאן איירי בגניבת ממון, וי"ל דבאמת כל התורה נאמרה בסיני, וכן נראה בחזקוני שכתב דאפשר דהכוונה ללא תגנובו, וכנראה כוונתו שאף שלא תגנובו לא מוזכר שנאמר בסיני, מ"מ כל התורה נאמרה בכללותיה בסיני. והנה ממה שהזכיר אוזן זו ששמעה בהר סיני לא תגנוב, ומשמע דעיקר התביעה היא על האוזן, וצ"ע דהא הגניבה בפועל נעשתה ע"י ידיו, ומוכח דעיקר התביעה על האדם אינו על החטא, אלא על שורש החטא, וכיון דעיקר החטא בא ע"י האוזן, שלא השריש לאזנו את האיסור לא תגנוב, לכך נתבע ע"ז, והוא יסוד גדול לאדם.

והאלקים אנה לידו (כ"א. י"ג)

פירש רש"י והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלקים אנה לידו, במה הכתוב מדבר ב' בני"א אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג וזה לא גלה, והקב"ה מזמנן לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות.

הנה רש"י בא לתת טעם למה הקב"ה זימן לאחד למות, ולמה זימן לשני להרוג, וכתב דמה שזמן לו למות כי הרג קודם במזיד, ומה שזמן לו להרוג בשוגג כי כבר קודם הרג בשוגג, ומקשים העולם דעדיין צריך טעם מ"ט בפעם הראשונה הרג בשוגג, וצ"ע, ומובא בשם הגר"א לבאר שלא הוקשה לרש"י מאי טעמא הרג בשוגג, אלא הוקשה לו מאי טעמא והאלקים אנה לידו דמשמע דאין זה סתם שוגג אלא הקב"ה אנה לידו, והא הרג בשוגג, ולכן ביאר משום שכבר הרג פעם אחת בשוגג שע"י פשיעתו, ומשום הכי אח"כ האלקים אנה לידו.

רק שבתו יתן ורפא ירפא (כ"א. י"ט)

איתא בב"ק (דף פה. ה) "מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות", ופירש רש"י "ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי", וצ"ע מה החידוש הא פשוט דהרואה את חבריו בצרה מותר לו לסייע לו, ולא אמרינן שהקב"ה הביא עליו את הצרה ואיהו מצילו, ונראה הכוונה שחטר בבטחון בהקב"ה [וכן צריך לדחוק בדברי רש"י], וכעין שמצינו אצל חזקיה שגזו ספר רפואות ופירש רש"י (פסחים דף טו. ט.) כדי שיבטחו בהקב"ה.

אולם הרמב"ם בפירוש המשניות שם תמה על פירוש רש"י, וכתב ע"ז אטו אחד שיחלה בחולי הרעב וילך לאכול, יחלה בחולי הבטחון, וכוונתו להקשות מאי שנא באכילה שלא מצינו שצריך לבטוח בהקב"ה ולא לאכול.

ע"כ. וכן הוא באבות דר' נתן (פרק ל"ח), אמנם ברש"י בב"מ (דף לה:)
כתב שילכו בשבי.

עוד י"ל ע"פ מה דאיתא ביבמות (דף קיד:) שבזמן שלום כשאומרת מת
בעלי נאמנת, אבל בשעת מלחמה אינה נאמנת ובעינין עדות [ועיי"ש
בגמ' (דף קטו.) אם עד אחד נאמן], ונראה דזה הביאור במה שכתוב
"והרגתי אתכם בחרב", דהיינו שיהא מלחמה, וכיון שכן "והיו נשיכם
אלמנות", שלא יהו נאמנות לומר מת בעלי.

ונשיא בעמך לא תאור (כ"ב. כ"ז)

הרמב"ם (פכ"ו מסנהדרין הל"ד) כתב שאם הקללה באה מכלל הדברים
כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לה' אינו לוקח, והקשה המנחת חינוך
(מצוה ע"א) דאל יהי ברוך אינו לא ברכה ולא קללה, ועיין בסמ"ע (סי'
כ"ז סק"ז) שכתב דכשהקב"ה מסתיר פניו ממנו ממילא הוא מקולל,
והקשה בתרומות הכרי (שם סק"א) דהא ברמב"ם מבואר דזהו מכלל הן
אתה שומע לאו, ולהסמ"ע הוי ממש קללה.

ונשיא בעמך לא תאור (שם)

פירש רש"י הרי זו אזהרה לקללת דיין. כידוע שהבית הלוי היה רב עיר
וסבל הרבה מהבעלי בתים שבעירו, ומסופר שאמר ע"ד הדרש דבתורה
כתוב ג' אזהרות בענין השלום, הא' על החבר "ואהבת לרעך כמוך"
(ויקרא י"ט. י"ח), הב' על האח "לא תשנא את אחיך בלבבך" (שם. י"ז),
והג' על דיין כתוב כאן "ונשיא בעמך לא תאור", וביאר שעל חבר כתוב
שצריך לאהוב, אבל על אח אי"צ לכתוב זאת, כיון שבדרך הטבע אחים
אוהבים אחד את השני, אמנם פעמים שיש ריב ביניהם, ולכן התורה
כתבה "לא תשנא את אחיך בלבבך", ועל דיין שכולם אינם אוהבים
אותו הזהירה התורה שעכ"פ לא תקללו.

מלאתך ודמעך לא תאחר (כ"ב. כ"ח)

יל"ע אם הלאו הוא להקדים את התרומה לבכורים וכיוצ"ב, או
שהלאו הוא לאחר את הבכורים, והנה מהא דבעי בתמורה (דף ה.)
למימר דאם הקדים לא יחול משום אי עביד לא מהני, משמע דהאיסור
הוא להקדים, וכן משמע מהא דקרי ליה השי"ש בדיבוריה אתעביד
מעשה משמע דהאיסור הוא במה שהקדים, ובאמת קשה לומר כן,
דהא בקרא כתיב "לא תאחר", ועוד דבגמ' (שם ד:) חשיב ליה ניתק
לעשה, ומשמע דהלאו הוא מה שמאחר, וניתק לעשה שמפריש אח"כ,
כדכתיב מכל מתנותיכם תרימו, אמנם אם האיסור שמקדים את
התרומה במה ינתק את הלאו ע"י שאח"כ מפריש ביכורים, ועל כן
נראה דגדר האיסור הוא שלא יעשה מעשה שע"י זה יצטרך לאחר את
הבכורים, ונמצא דהאיסור הוא בשעה שמקדים, וחשיב בדיבוריה
אתעביד מעשה, אבל גדר האיסור הוא שע"י שהקדים גורם
שהביכורים יתאחרו.

ולפי זה יל"ע מה שהביא המנ"ח (מצוה ע"ב) מדברי רש"י בשבת (דף קכז:)
דרק אחר מירוח עובר בלאו, ולכאורה אם הלאו הוא מה שגורם
לאיחור, מ"ט לא יעבור גם קודם מירוח בזה שגורם איחור, ויש
ליישב.

ובשר בשדה טריפה לא תאכלו (כ"ב. ל')

פירש רש"י אף בבית כן, אלא שדיבר הכתוב בהווה מקום שדרך
הבהמות ליטרף. שמעתי מהגרבי"צ פלמן זצ"ל דיי"ל דנקט בשדה
משום דאיתא בגמ' (עיין שבת דף קנה:) שיש לתת אומצא לכלב בשדה
ולא בעיר, משום דסריך בתריה, ועוד י"ל דאיתא בב"ב (דף כה.)
מרחיקין את הנבילה מן העיר חמישים אמה, ומשום הכי נקט שדה.

כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו (כ"ג. ה')

בב"מ (דף לג.) דרשו רובץ ולא רבצו, ופירש רש"י דרבצו היינו שרגיל
לרבץ. ופעם שאלו מה נקרא "למדן", האם אחד שכשירוני ועל כל
סוגיא יש לו מערכות יפות, או אחד מתמיד שיושב ולומד, והוכיחו
שכפי המבואר כאן שרבצו היינו שרגיל לרבץ, ה"י "למדן" הכונה
שרגיל ללמוד.

כי השחד יעור פקחים (כ"ג. ח')

מובא מהחזו"א (אמונה ובטחון ג' ל') שמה ששוחד מעורר אי"ז בגלל
המציאות, וכי דיין שיקבל פרוטה ישנה את כל יחסו לאדם, אלא
הקב"ה איסתכל באורייתא וברא עלמא, ובגלל שכתוב בתורה
שהשוחד מעורר לכן הוא מעורר, [וכן אומרים על "לא תרצח" שבאמת

אילולי שהיה כתוב בתורה שאסור לרצוח אין בזה דבר נורא, דמה
שונה לרצוח בע"ח שהותר, אלא שאיסתכל באורייתא וברא עלמא].

והנה יש להעיר מ"ט כאן כתוב "פקחים", ובפרשת שופטים (ט"ז. י"ט)
כתוב "חכמים", וההפך בין חכמים לפקחים הוא שבשביל לדעת
תורה סגי להיות "חכמים", אבל כדי להבין שרוצים לרמות אותו צריך
להיות "פקחים", אמנם עדיין צ"ב דכאן כתוב "יעור פקחים", ושם
כתוב "עיני חכמים".

ונראה דהנה בלשון חז"ל "פקח" הכוונה למי שרואה בעיניו, וכמו
שכתוב "סומא ונתפקח", וכן כתוב דהקב"ה פוקח עורים, ומבואר
שחכמת הפקח תלוי בראיותו, וא"כ כשמעוררים פיקח הוא כבר אינו
פיקח כי אינו רואה, ולכך לא הוזכר "עיני", משא"כ חכם דרך עיוורת
את עיניו אבל את חכמתו לא עיוורת, ולכך הוזכר "עיני חכמים".

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו (כ"ג. י"ג)

החיד"א ביאר ע"פ הגמ' בסנהדרין (דף סג:) דשם של עבודה זרה
המוזכר בתורה מותר להזכיר, וזהו שאמר הכתוב "ובכל אשר אמרתי
אליכם" דהיינו שכתוב בתורה "תשמרו", אבל שם של עבודה זרה
שאינו מוזכר בתורה, ע"ז נאמר "ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא
ישמע על פיך".

מרר ראש הישיבה זצוק"ל סיפר שהיה אצל החזו"א בפורים, ואמר
לחזו"א שיש לו "פורים תורה", ביאור בקושיית הגמ' (חולין דף קלט:)
המן מן התורה מנין, דבפשוטו קשה למאי נפק"מ אם המן מוזכר
בתורה, וביאר ע"פ דברי הגמ' ששם של ע"ז המוזכר בתורה מותר
להזכיר את שמו, והנה המן עשה עצמו ע"ז, ולכך הגמ' חיפשה מקור
שהמן נכתב בתורה, דאל"כ יהיה אסור להזכיר את שמו, והחזו"א
הסכים לדבריו, [צ"ע דסגי אם הוא נזכר בני"ד כמפורש בגמ' – (הגר"ש
צביון)], ושאלו למה אי"ז ביאור נכון, והשיב לו מרן רה"י זצוק"ל דהרי
הגמ' שואלת גם מרדכי מן התורה מנין ושם אי"א לבאר כך, ועיין
ביערות דבש (ח"ב דרוש ב') מה שביאר בזה.

ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שם)

במנ"ח (מצוה פ"ו) דן אם עובר בכתב על לאו זה, ועיי"ש עוד שדן
בשבועה בכתב ובקידוש בכתב ועוד, ויש לדון דאם נימא דמהני כתב,
האם בעיני ממש כתב, או דגם אם יעמיד אותיות אחד ליד השני ג"כ
סגי, ולפי זה משכחת לה קידוש בכתב בלא חילול שבת.
עוד יש להסתפק בשבועה לשעבר בכתב, אם נימא דשבועת שקר הוא
רק בינו לבין חבריו, אי"כ מתי יעבור, הא כשכתב הרי היה בינו לבין
עצמו, וכשמסר לחבירו הכתב, הרי לא כתב, וצ"ע.

ושבר תשבר מצבותיהם (כ"ג. כ"ה)

יש להעיר מ"ט בפרשת כי תשא (ל"ד. י"ג) התורה הוסיפה גם אשריהם
כתרתון, וביאור המלבי"ם והנצי"ב דהנה הגמ' בע"ז (דף נג:) שואלת
כיצד הגוים יכלו לאסור את עצי האשירה, והרי ארץ ישראל שייכת
לאברהם, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ומתרתת הגמ' דבזמן
שעבדו לעגל גילו דעתם שנח להם לעבוד ע"ז, ומעתה ניחא דכאן שהוא
קודם העגל לא הוזכר שישרפו את אשריהם, כיון שלא נעשה אשירה
דהגויים לא יכלו לאסרם על ישראל, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו,
משא"כ בפרשת כי תשא שהיה אחר העגל, וגילו ישראל דעתם שניחא
להו בעבודה זרה להכי יכלו לאסור עליהם אשירה.

לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימך אמלא (כ"ג. כ"ו)

המהרי"ל דיסקין מבאר דאף שהתברכו "לא תהיה משכלה ועקרה
בארצך", מ"מ יתכן שהאב ימות בצעירותו ובניו ג"כ ימותו אחריו
כשהם קטנים, ולכך כתוב גם את "מספר ימך אמלא".
והנה כשבאים לנחם אבלים יש אומרים "ולא תוסיפו לדאבה עוד",
ושמעתי להעיר ע"ז דאם מנחם לאחד שיושב על בנו או על אמו, ויש
לו עדיין אב, כיצד שייך לומר לו "ולא תוסיפו לדאבה עוד", והרי ע"פ
דרך העולם אביו צריך למות קודם והרי זה כמקללו, וכנראה
שמתכוונים לומר שלא יהיו עוד צרות.

ויאכלו וישתו (כ"ד. י"א)

בתרגום אונקלוס תירגם "כאילו אוכלין ושותין", וביאור הדברים
שמעתי בשם מו"ר הגר"ש רוזובסקי זצ"ל דפירושו ששמחו מאד
והרגישו את השמחה כאילו אכלו ושתו, והוסיף שכך הדרך בלימוד
התורה, שצריך ללמוד תורה שלא רק שהנשמה תהנה, אלא שגם הגוף
ינהה, וכל האדם יהפך לחפצא של תורה.

הגליון נתרם השבוע לרפואת

הגאון רבי חזקיהו יוסף בן שרה פייגא
לרפו"ש בתושח"י

ברכת מזל טוב נשגר קמיה רבינו ראש הישיבה שליט"א
לרגל השמחה השרויה במעונו בהיכנס נכדו
בן לחתנו הרה"ג ר' אהרן שיינר שליט"א לעול תורה ומצוות
יה"ר שיזכה לרוות רוב נחת זרע קודש ברכ' ה'